

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Політична психологія»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема № 8. Методи психологічного втручання у політику

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та
психології (протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Професор кафедри соціології та психології, доктор педагогічних наук,
доцент Марченко О. Г.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри психології та педагогіки Харківської державної академії
культури, к. психол. н., доцент Віденєєв І. О.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук,
доцент Шиліна А.А.

План лекції

1. Проблема поведінки в політичній психології.
2. Масова політична свідомість.
3. Колективне несвідоме у політиці.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Козирєв М. П. Політична психологія: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 648 с.
2. Лозинський О. М. Політична психологія: навч. посібник. 4-те вид., доп. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 251 с.
3. Скуловатова О. В. Політична психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 280 с.
4. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ: Парламент. вид., 2011. 808 с.
5. Отрешко В. Ідеологія як складова державотворення. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація*. 2013. № 1. С. 99–107.
6. Півнева Л. М. Трансформація політичної свідомості в контексті модернізації політичної системи й українські реалії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
7. Постол О. Посткласичні ідеологічні трансформації: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 288 с.
8. Канівець Т. М., Фесун Г. С., Галичанська А. В. Психологія маркетингу та реклами: навч. посіб. Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2015. 112 с.
9. Оверченко А. І., Кашуба В. С. Використання засобів впливу у політичній агітації. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 12. С. 61–68.

Допоміжна

1. Філософія і психологія публічної влади: монографія / В. Б. Дзюндзюк, Б. В. Дзюндзюк, О. І. Козлов, О. В. Котуков й ін.; за заг. ред. В. Б. Дзюндзюка. Харків: Вид-во «Магістр». 2015. 392 с.
2. Науково-практична конференція «Ідеологія в сучасному світі», 19–20 жовт. 2011 р.: матер. доп. і вист. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 223 с.
3. Карлова В. Проблеми формування загальнонаціональної ідеології в Україні. *Демократичне врядування: Науковий вісник*. Львів, 2010. Вип. 6. С. 17–24.
4. Краснокутський О. В. Генеза проблеми формування ідеології державотворення у період Нового часу. *Гілея*. 2013. № 5. С. 390–395.
5. Радченко Л. М. Групи інтересів та їх вплив на політичний процес. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2011. С. 47–52.
6. Денисюк С. Г. Конспект лекцій з дисципліни «Комунікологія»

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lektsii.org/5-6747.html>.

7. Кедик В. С. Інтернет-медіа в комунікативному середовищі політичної системи України. *Гілея*. 2012. № 6. С. 655–659.

8. Морарь М. В. Політична комунікація в іміджмейкерстві партійного лідера. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 81. С. 329–333.

9. Почобцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.

10. Чорна Н. В., Авксентьева Т. Г. Тенденції в розвитку політичної комунікації в інформаційному суспільстві. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2010. № 88. С. 46–52.

11. Шиманова О. Теоретичні основи дослідження політичної комунікації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25344/30-shimanova.pdf?sequence=1>.

12. Акайомова А. Політична реклама як процес комунікації. *Віче*. 2011. № 6 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2468/>

13. Баршиполець О. Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації: монографія / НАПН України, Інст-т соц. та політ. психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.

1. Проблема поведінки в психологічній психології

Політичну психологію, її особливості можна і варто розглядати у процесі саме здійснення певних політичних технологій. Успіх у політиці, політичній діяльності досягається завдяки вмінню застосовувати певні політичні технології. Політичні технології є сукупністю цілеспрямованих дій, зорієнтованих на досягнення відповідного політичного результату як методу перетворення об'єктивних законів політики на механізм управління (рішень, доку-ментів, нормативів, вказівок) спрямованих на досягнення зазначеної мети.

На думку українського політолога Д. Видріна, політичні технології - це система способів і шляхів досягнення бажаних результатів у політиці. Політичні технології мають певний характер і особливості, механізм дії і впливу на окремих громадян, усе суспільство. Проте застосування політичних технологій, їх дієвість багато в чому залежать саме від психологічного складу характеру того, хто їх використовує. Крім того, особливості їх використання значною мірою зумовлені рівнем політичної культури суб'єкта політики.

Політичні технології є системою засобів, завдяки яким реалізуються політичні цінності, інтереси. Вони є невіддільним структурним елементом політичної культури окремих суб'єктів політики, суспільства загалом.

Розрізняють політичні технології демократичні і недемократичні. Це означає, що суб'єкти з недемократичною політичною культурою практично неспроможні використовувати демократичні технології, і навпаки.

Існують базові та другорядні політичні технології. До базових належать технології, які використовуються під час організації і проведення виборчих кампаній, запобігають соціально-політичним конфліктам, дають змогу розв'язувати їх, досягати політичного консенсусу в суспільстві. До другорядних зараховують технології прийняття політичних рішень, організації масових

політичних акцій - зборів, мітингів, маніфестацій тощо.

Політичні технології бувають загальні, що значною мірою стосуються інтересів багатьох суб'єктів політичного процесу, та індивідуальні, притаманні окремим суб'єктам політики.

Серед загальних найбільш відомі і поширені технології, що стосуються завоювання та утримання влади. Це, зокрема, виборчий процес як комплекс спеціальних технологій, технології з утримання влади.

Індивідуальні технології політики використовують для завоювання популярності насамперед у процесі політичної діяльності. Ці технології залежать від уміння політиків контактувати з громадянами, виголошувати промови, виступати перед аудиторією, вести дискусію, мітинг, збори, вдосконалювати власний імідж та ін.

Серед найпоширеніших індивідуальних політичних технологій назовемо такі:

- публічний виступ;
- участь у бесідах, дискусіях;
- розв'язання конфліктів;
- прогнозування у політичній діяльності;
- виступи на радіо, телебаченні;
- підготовка матеріалів для друкованих засобів масової інформації тощо.

Кожна з таких технологій має певні особливості використання, завдяки чому створюється імідж політика, досягаються його авторитет і популярність серед широкого загалу, формується і збагачується досвід політичної діяльності, досягається успіх у ній.

Характер та особливості використання індивідуальних і загальних політичних технологій потребують окремого розгляду.

Політичну діяльність загалом зумовлює ідеологія як визначальний фактор. Розрізняють психологічну установку і психологічну готовність до політичних (як і інших) дій.

Психологічна установка - це певна схильність до сприймання і потім відповідної дії.

Психологічна готовність - це наявність певної психологічної установки на досягнення очікуваного результату. Психологічна готовність до політичних дій є обов'язковою умовою початку і ефективного завершення політичної діяльності. Така готовність передбачає єдність усіх елементів майбутньої дії.

Особливості використання політичних технологій пов'язані з тим, до кого вони застосовуються: окремої людини, групи людей, політичного об'єднання, політичної партії, великої групи виборців, усіх громадян у країні.

До найбільш загальних і поширених належать технології прийняття політичного рішення та технології виборчих кампаній.

Технології прийняття політичного рішення - це процес реалізації політичної мети на основі обробки нагромадженої інформації.

Політичні рішення класифікують за їх спрямованістю на розв'язання конкретної проблеми:

- рішення правильне - проблема вирішується в напрямку наближення до

мети;

- рішення нейтральне - проблема залишається на тому самому рівні;
- рішення неправильне - проблема загострюється, загальна ситуація погіршується.

погіршується.

Політичні рішення кваліфікують як правові та не правові. У першому випадку це рішення, прийняті згідно з демократичними засадами конституції, законами та розпорядчими актами, що діють у державі, у другому - прийняті всупереч їм.

Реалізація ухваленого політичного рішення - процес складний, часто довготривалий і суперечливий, оскільки пов'язаний з відповідними змінами у розвитку соціально-політичної, економічної та іншої ситуації.

У боротьбі за владу використовується багато різних політичних технологій, включаючи і відвертий популізм, однак найпоширенішими є технології, які в комплексі становлять і забезпечують виборчий процес.

Виборчі технології - це сума політико-організаційних, інформаційних, пропагандистських та інших дій з метою приведення до влади окремого політика, групи політиків чи відповідної політичної організації, об'єднання, сили. Тому вони багато в чому враховують і використовують психологічні аспекти і стани об'єктів і суб'єктів політики.

Основні виборчі технології пов'язані, зокрема, з виборчими кампаніями, їх використовують починаючи з формування команди кандидата або іншого суб'єкта політики, політичного процесу. Виборчі технології мають певні особливості. У процесі виборчої кампанії політичні технології застосовуються послідовно.

Окремо можна назвати політичні технології, що стосуються підготовки і виступу перед аудиторією (виборцями), на радіо, телебаченні, в інших засобах масової інформації, участі в дискусіях, дебатах тощо.

Кожна з перелічених акцій має відповідну технологію, її необхідно ретельно готувати з урахуванням особливостей її впливу на громадян, електорат.

Без знання особливостей політичних технологій та вміння їх використовувати досягти успіху в політичній діяльності практично неможливо. А для оволодіння згаданими технологіями слід насамперед мати відповідну науково-теоретичну підготовку, вміти вивчати й аналізувати реальні об'єктивні умови, в яких діють конкретні суб'єкти політики.

2. Масова політична свідомість

Політичне свідоме у політиці. Якщо не вдаватися в зовсім вже глибинні психологічні деталі, в досить загальному політико-психологічному вигляді, людська психіка може бути представлена як складається з чотирьох основних блоків.

По-перше блок політичного сприйняття - сприйняття політики як такої і, зокрема, сприйняття політичної інформації.

По-друге, блок політичного мислення - переробки сприйнятої політичної

інформації, її осмислення і прийняття політичного рішення.

По-третє, блок політичних емоцій, почуттів і афектів - емоційного оцінювання висновків політичного мислення.

Четвертим, підсумковим, і вже виходять за межі власне психіки, є блок політичної поведінки - конкретних дій, заснованих на сприйнятій, переробленій і оціненій інформації.

Політичне сприйняття. Наше сприйняття залежить від установок і стереотипів нашої свідомості, а в політичному аспекті - від політичної свідомості, самосвідомості та політичної культури.

Політичне мислення - це форма свідомого продуктивного відображення людиною процесів і явищ навколишнього політичної реальності у вигляді суджень, висновків, рішень і висновків. Системо утворюючою функцією політичного мислення є відображення політичної реальності як особливої діяльності. Політичне мислення оперує не тільки знаковими моделями, скільки перцептивними категоріями (образами, міфами, віруваннями і т.п.), що в свою чергу впливає на політичну культуру та політичну свідомість в цілому.

Політичні емоції - це форма чуттєвого, зазвичай неусвідомленого, але досить продуктивного відображення людиною процесів і явищ навколишнього політичної реальності у вигляді афективних оцінок і реакцій.

Колективне несвідоме в політиці. Колективне несвідоме викликає специфічні форми поведінки, зазвичай іменуються стихійною, масовою поведінкою.

Структурно в рамках колективного несвідомого виділяються колективні емоції, почуття, настрої, думки, знання, оцінки і судження. Домінуючі роль відіграють емоційні компоненти. Раціональні елементи існують у складі колективного несвідомого лише у вигляді усталених стереотипів, традиційних поглядів і вірувань, які грають підлеглу, багато в чому обслуговуючу роль по відношенню до ірраціональним моментам.

3. Колективне несвідоме у політиці

Колективне несвідоме проявляється в масовій поведінці розрізняються двох видів. Перший вид масової поведінки зводиться до однорідних однаковим оцінками і діям, що з'єднує індивідів в досить цілісну монолітну масу на основі загального для всіх її членів колективного несвідомого.

Зазвичай це відбувається в результаті зараження значної кількості людей подібними емоційними станами та масовими настроями - наприклад, натовп фанатиків, охоплена єдиним поривом екстазу при вигляді свого лідера, скандують вітання на його адресу, гасла і т. п.

Другий вид масової поведінки, в якому важливу роль відіграє колективне несвідоме, навпаки, пов'язаний з такими обставинами, за яких емоційні потрясіння не з'єднують, а роз'єднують людей. Тоді в дію вступають не загальні, а різні, але однакові для значного числа людей поведінкові механізми, і виникає поведінка, головним змістом якого є спонтанні однорідні реакції великих множин людей на критичні ("прикордонні") ситуації, що виникають

об'єктивно і раптово. До таких ситуацій нарівні зі стихійними лихами відносяться війни, революції і т. п.

Основними характеристиками подібних обставин є:

- непередбачуваність;
- незвичність;
- новизна.

У силу даних особливостей, індивідуальний досвід людини відмовляється адекватно оцінити і відреагувати на ситуацію такого типу, і тоді індивідам доводиться спиратися тільки на підказуються колективним несвідомим, апробовані масовим біологічним чи соціальним досвідом способи індивідуальної поведінки. Прикладом такого роду реакцій є паніка.

Вчинки людей, залучених у владу колективного несвідомого, неминуче стають ірраціональними. Раціональна свідомість під впливом колективного несвідомого відключається, падає інтелект, знижується критичність по відношенню до своїх дій. Стрімко зникає практично всяка індивідуальна відповідальність за свої вчинки. Паралізується механізм прийняття особистих рішень.

Колективне несвідоме усереднює, нівелює особистість - так, натовп завжди стоїть за середнього, "простого" людини в його самому безглуздому вигляді. Одночасно, колективне несвідоме пробуджує найпримітивніші і некеровані самою людиною, однак піддаються маніпуляції ззовні інстинкти людей.

В цілому ж колективне несвідоме відіграло значну роль на колишніх етапах розвитку людства. У сучасному цивілізованому суспільстві його значення знижується, проявляючись лише в кризових, екстремальних ситуаціях. На відміну від розвинених країн, роль колективного несвідомого досі досить висока в країнах "третього світу".